

Arbitražo vieta: teisiniai ir praktiniai aspektai

Valentinas Mikelėnas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros profesorius

Tiek nacionalinėje arbitražo teisėje, tiek tarptautiniuose teisės aktuose, tiek ir institucinio arbitražo taisyklėse (reglamentuose) yra teisės normų, kurios apibrėžia specialią arbitražo teisės kategoriją – arbitražo vietą. Nors tokios normos yra pakankamai aiškios ir paprastai nesukelia didelio jų aiškinimo poreikio, tačiau tiek arbitražo, tiek ir teismų praktika patvirtina, kad kartais arbitražo vietos klausimas tampa itin svarbiu, o netinkamas tų normų aiškinimas ir taikymas gali sukelti ginčo šalims rimtų teisinių padarinių. Straipsnyje, remiantis konkrečia civiline byla, analizuojama arbitražo vietos samprata, jos teisinė reikšmė ir praktiniai sumetimai, kurie lemia ginčo šalių sprendimą rinktis vieną ar kitą arbitražo vietą.

ĮVADAS

Gyvenimas yra kur kas įvairesnis ir sudėtingesnis, nei įsivaizduoja įstatymų leidėjas, modeliuodamas vienokias ar kitokias elgesio taisykles. Net ir iš pirmo žvilgsnio labai aiškios teisės normos taikymas gali sukurti tokių gyvenimo situacijų, kurių net nebuvo galima tikėtis. Todėl ir ši straipsnį parašyti paskatino konkreti civilinė byla, kurioje, aiškinant arbitražo vietos klausimą, susiklostė labai įdomi teisinė ir praktinė situacija. O bylos faktinės aplinkybės yra tokios. Į Lietuvos apeliacinį teismą su skundu dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo kreipėsi pareiškėjas prašė panaikinti arbitražo teismo sprendimą. Pareiškime buvo nurodyta, kad pareiškėjas – atsakovas (fizinis asmuo) arbitražo byloje su ieškovu (juridiniu asmeniu) buvo sudarę paslaugų sutartį, kurios 13.7 punkte numatė arbitražinę išlygą, kad „bet koks ginčas, susijęs su šios sutarties sudarymu, galiojimu, aiškinimu ar vykdymu, kiek tai leidžia bendrovės jurisdikcijoje galiojantys įstatymai, sprendžiamas vadovaujantis Tarptautinių prekybos rūmų Arbitražo ir susitaikymo taisyklėmis, vieno ar daugiau arbitru, paskirtų pagal minėtas taisykles. Arbitražo vieta yra Vilnius, kalba – anglų“. Šalių

ginčą pagal Tarptautinių prekybos rūmų Arbitražo ir susitaikymo taisykles išnagrinojo šalių susitarimu paskirtas arbitras. Arbitražo teismo sprendimu ieškinys buvo iš dalies patenkintas ir iš atsakovo ieškovui priteistas 112 382,08 Eur nuostolių atlyginimas. Atsakovas, remdamasis Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo (toliau – KAI) 50 straipsnio 3 dalies 5 punkte įtvirtintu pagrindu, prašė panaikinti Tarptautinių prekybos rūmų Tarptautinio arbitražo teismo (angl. *ICC International Court of Arbitration*), sudaryto iš vieno arbitro, galutinį arbitražo teismo sprendimą. Lietuvos apeliacinis teismas nutartimi procesą nutraukė nurodydamas tokius motyvus¹. Pirmą, teismas nurodė, kad jis kreipėsi į nuolatinę arbitražo instituciją, t. y. į Tarptautinių prekybos rūmų Tarptautinio arbitražo teismą, siekdamas gauti bylai išnagrinti reikalingą medžiagą, t. y. arbitražo bylos medžiagą. Tarptautinių prekybos rūmų Tarptautinis arbitražo teismas atsisakė pateikti teismui arbitražo bylos medžiagą motyvuodamas tuo, kad jis priskirtas Prancūzijos jurisdikcijai, o ne Lietuvos jurisdikcijai. Antra, Lietuvos apeliacinis teismas, remdamasis šiuo Tarptautinių prekybos rūmų Tarptautinio arbitražo teismo atsisakymu,

¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-433-943/2021.

pripažino, kad pagal CPK 301 straipsnio 5 dalies normą Lietuvos apeliacinis teismas neturi kompetencijos nagrinėti šį skundą. O kompetencijos neturėjimą nagrinėti šį skundą Lietuvos apeliacinis teismas argumentavo taip. Pirma, teismo nuomone, „[...] reikšminga yra atskirti arbitražo vietą ir arbitražinio nagrinėjimo vietą. Pareiškimas dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo turėtų būti pateikiamas teismui, kurio šalies teritorijoje yra arbitražo teismas, kadangi jei šalis susitarė dėl arbitražo teismo konkrečioje valstybėje, jurisdikciją nagrinėti tokius prašymus turi tos valstybės teismai. Pagal KAĮ 2 straipsnio 1 dalį neatsižvelgiant į ginčo šalių pilietybę ar nacionalinę priklausomybę ir į tai, ar ginčo šalys yra fiziniai ar juridiniai asmenys, taip pat į tai, ar arbitražo procesą organizuoja nuolatinė arbitražo institucija, ar vyksta ad hoc arbitražas, šis įstatymas taikomas arbitražui, kurio vieta yra Lietuvos Respublikos teritorijoje“. Antra, teismo nuomone, „[...] KAĮ 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta arbitražinio nagrinėjimo vietos sąvoka yra siejama su geografine arbitražinio nagrinėjimo vieta, t. y. vieta, kur arbitražinis ginčas buvo faktiškai nagrinėjamas. KAĮ 3 straipsnio 8 dalyje nustatyta arbitražo vieta yra teisinė sąvoka, siejama su arbitražo institucijos ar arbitro vieta. Pažymėtina, kad arbitražo vieta gali nesutapti su arbitražinio nagrinėjimo vieta, kadangi arbitražinis nagrinėjimas gali būti atliekamas kitoje, ne arbitražo, vietoje“. Trečia, teismo vertinimu „[...] CPK 301 straipsnio 5 dalyje naudojama Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančio arbitražo sprendimo sąvoka turi būti siejama su arbitražo vieta, o ne arbitražinio nagrinėjimo vieta. Tai reiškia, kad ji siejama su arbitražo teismu, kurio vieta yra Lietuvos Respublikoje. Nustačius, kad skundžiamas arbitražo teismo, kurio vieta nėra Lietuvos Respublikoje, sprendimas, Lietuvos apeliacinis teismas neturi kompetencijos nagrinėti tokio prašymo remiantis CPK 301 straipsnio 5 dalimi“. Toliau teismas, vertindamas šalių arbitražinį susitarimą, nurodė, kad „[...] šios sutarties 13.7 punktą įtvirtino, kad bet koks ginčas, susijęs su šios sutarties sudarymu, galiojimu, aiškinimu ar vykdymu, kiek tai leidžia bendrovės

jurisdikcijoje galiojantys įstatymai, sprendžiamas vadovaujantis Tarptautinių prekybos rūmų Arbitražo ir susitaikymo taisyklėmis, vieno ar daugiau arbitro, paskirtų pagal minėtas taisykles. Arbitražo vieta yra Vilnius, kalba – anglų. Tačiau, teisėjų kolegijos vertinimu, toks šalių susitarimas apėmė tik arbitražinio nagrinėjimo vietą ir negali būti vertinamas kaip jų susitarimas pakeisti arbitražo vietą šioje nutartyje analizuojama prasme“. Be to, teismas nurodė, kad „[...] iš aptartų aplinkybių ir šalių susitarimo nuostatų spręstina, kad šiuo atveju šalys buvo pasirinkusios ginčą nagrinėti instituciniame arbitraže. Remiantis KAĮ 3 straipsnio 3 dalies 9 punktu institucinis arbitražas apibrėžiamas kaip arbitražas, kai šalių susitarimu ginčo sprendimą organizuoja, administruoja, sudaro sąlygas arbitražiniam nagrinėjimui ir kitus šalių susitarimu suteiktus įgaliojimus vykdo nuolatinė arbitražo institucija. Nagrinėjamu atveju esminius ginčo, nagrinėtino arbitraže procesinius veiksmus šalių susitarimu nustatė Tarptautinių prekybos rūmų Arbitražo ir susitaikymo taisyklės, šalys arbitražo procese jų laikėsi (kreipėsi dėl ginčo iškėlimo, arbitro paskyrimo ir kt.). Šalių arbitražinio susitarimo pagrindu ginčo nagrinėjimo vieta buvo Vilniuje, ginčas nagrinėjamas Tarptautinių prekybos rūmų arbitražo taisyklių tvarka paskirto vieno arbitro. Tačiau geografinė ginčo nagrinėjimo vieta šiuo atveju nelemia arbitražo teismo sprendimo teisminės priežiūros vietos, kuri siejama tik su arbitražo vieta. Šalių susitarimu kitokia arbitražo vieta nei Tarptautinių prekybos rūmų Tarptautinio arbitražo teismo buveinės vieta nebuvo nustatyta“. Pažymėtina, kad analogiškas aiškinimas dėl arbitražo vietos ir arbitražinio nagrinėjimo vietos bei arbitražo vietos santykio su valstybės teismo jurisdikcija arbitražo atžvilgiu pateikiamas ir užsienio teismų praktikoje (žr., pavyzdžiui, Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Karalienės kolegijos skyriaus) 2018 m. gegužės 4 d. sprendimą byloje Nr. CL-2017-000512)“. Remdamasis visais šiais argumentais teismas daro galutinę išvadą, kad „[...] nagrinėjamu atveju, šalių ginčą nagrinėjo ne Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiantis arbitražo teismas, bet Tarptautinių prekybos rūmų

Tarptautinis arbitražo teismas (šio teismo paskirtas arbitras), kurio vieta yra Paryžiuje (Prancūzija), tuo tarpu Vilniuje (Lietuvos Respublika) buvo tik arbitražinio nagrinėjimo vieta. Minėta, kad CPK 301 straipsnio 5 dalyje nustatyta Lietuvos apeliacinio teismo kompetencija arbitražo sprendimų peržiūros atžvilgiu yra siejama su arbitražo vieta, o ne arbitražinio nagrinėjimo vieta. Tai reiškia, kad nagrinėjamu atveju pareiškėjas Lietuvos apeliaciniam teismui pateikė prašymą panaikinti arbitražo teismo sprendimą, kurio vieta nėra Lietuvos Respublikoje“.

ARBITRAŽO VIETOS SAMPRATA IR TEISINĖ REIKŠMĖ

Prieš pradėdant analizuoti Lietuvos apeliacinio teismo nutarties motyvus, reikia aptarti arbitražo vietos sampratą ir jos teisinę reikšmę. KAĮ 3 straipsnio 8 dalyje arbitražo vieta apibrėžiama kaip „arbitražiniame susitarime nurodyta arba arbitražo teismo nustatyta arbitražo vieta. Jeigu šalis nėra susitarusios dėl arbitražo vietos arba šalių susitarimas dėl arbitražo vietos nėra aiškus ir kol arbitražo vieta nenustatyta arbitražo teismo, arbitražo vieta laikoma nuolatinės arbitražo institucijos buveinė, ad hoc arbitražo atveju – atsakovo gyvenamoji vieta ar buveinė, o kai yra keli atsakovai, – vieno iš atsakovų gyvenamoji vieta ar buveinė ieškovo pasirinkimu. Arbitražo vieta gali nesutapti su arbitražinio nagrinėjimo vieta, t. y. su vieta, kurioje vyko arbitražo teismo posėdžiai ar buvo atliekami kiti procesiniai veiksmai“. Todėl KAĮ 3 straipsnio 3 dalyje specialiai apibrėžiama arbitražinio nagrinėjimo vieta, t. y. kaip vieta, kurioje rengiami arbitražo teismo posėdžiai ir atliekami kiti komercinio ginčo nagrinėjimo veiksmai.

Arbitražo vietos² kategoriją naudoja ir apibrėžia tiek nacionalinė teisė, tiek ir tarptautiniai teisės aktai ir institucinio arbitražo taisyklės

(reglamentai). Pavyzdžiui, Vilniaus komercinio arbitražo procedūros reglamente numatoma, kad arbitražo vieta – tai arbitražiniame susitarime nurodyta arba arbitražo teismo nustatyta arbitražo vieta. Jeigu šalys nėra susitarusios dėl arbitražo vietos arba šalių susitarimas dėl arbitražo vietos nėra aiškus ir kol arbitražo vieta nenustatyta arbitražo teismo, arbitražo vieta laikoma Vilniaus komercinio arbitražo teismo buveinė. Arbitražo vieta gali nesutapti su arbitražinio nagrinėjimo vieta.

Pažymėtina, kad, be arbitražo vietos (angl. *place of arbitration*) termino, vartojami ir kiti sinonimai šiai kategorijai apibūdinti, pvz., arbitražo buveinė (angl. *arbitral seat, venue of arbitration*), *locus arbitri, situs arbitri*, arbitražo forumas (angl. *arbitral forum*)³. Kad ir koks terminas būtų vartojamas, svarbu suprasti, kad arbitražo vietos terminas, kaip ir daugelis kitų teisėje vartojamų terminų, pirmiausia yra teisinė kategorija, turinti specifinę, t. y. teisinę, prasmę. Arbitražo vieta nereiškia konkretaus pastato, gatvės ar miesto. Arbitražas, kaip alternatyvus teismo procesui ginčų sprendimo būdas, neturi tokios pat nacionalinės priklausomybės kaip valstybės teismas. Arbitražo teismas nėra konkrečios valstybės institucija, lygiai kaip ir arbitrai nėra konkrečios valstybės pareigūnai. Tačiau ginčo sprendimas arbitražu visada vyksta tam tikros valstybės teritorijoje. Bent jau kol kas neteko girdėti, kad arbitražo procesas vyko Mėnulyje, Marse ar Antarktidoje. Kitaip tariant, visais ginčo sprendimo arbitražu atvejais yra konkreti valstybė, su kuria siejamas arbitražo proceso svorio centras, nors toje valstybėje net nevyko arbitražo teismo posėdžiai. Todėl kaip ir nemažai kitų teisės terminų, arbitražo vietos terminas taip pat yra teisinė fikcija⁴. Tai tapo ypač akivaizdu COVID-19 pandemijos metu, kai ginčų sprendimas arbitražu persikėlė į virtualią

² Straipsnyje aptariama tik komercinio arbitražo vietos problematika ir nėra analizuojama investicinio arbitražo specifika šiuo klausimu.

³ Gary B. Born. *International Commercial Arbitration*. Vol.II. 3rd ed. The Hague; Wolters Kluwer, 2021, p. 1657.

⁴ *Arbitration in Sweden. Practitioner's Guide*. Edited by U. Franke, A. Magnusson, J. Ragnwaldh and M. Walinn. The Hague: Wolters Kluwer, 2013, p. 272.

erdvę. Antai 2021 m. atliktas tyrimas parodė, kad 72 proc. apklaustų arbitražo proceso dalyvių patvirtino, jog arbitražo posėdžiai vyko nuotoliniu būdu⁵. Tokiu atveju dažna situacija, kai šalių pasirinktoje arbitražo vietoje fiziškai nebuvo nei šalių, nei jų atstovų, nei arbitrų. Tačiau arbitražo vietos kategorija būtent ir lokalizuoja arbitražo procesą, susiejia jo dalyvius su konkrečia valstybe, jos teisine sistema, o tai leidžia išspręsti daugybę teisinių ir praktinių klausimų. Kitaip tariant, arbitražo vietos kategorija leidžia sukurti specifinį teisinį santykį tarp arbitražo proceso konkrečioje byloje ir atitinkamos nacionalinės teisės sistemos⁶.

Arbitražo procesas grindžiamas ginčo šalių autonomija⁷. Todėl natūralu, kad arbitražo vietą pirmiausiai lemia ginčo šalių susitarimas⁸. Tipinėse arbitražinėse išlygose, kurias siūlo nuolatinės arbitražo institucijos, kaip viena iš rekomenduojamų arbitražinio susitarimo turinio dalių nurodoma ir arbitražo vieta. Pavyzdžiui, Vilniaus komercinio arbitražo rekomenduojama tipinė arbitražinė išlyga skamba taip:

„Kiekvienas ginčas, kylantis iš šios sutarties ar su ja susijęs, galutinai sprendžiamas arbitražu Vilniaus komercinio arbitražo teisme pagal Arbitražo procedūros reglamentą. Visi procesiniai dokumentai šalims bus siunčiami elektroniniu paštu šiais adresais(nurodyti kiekvienos šalies el. pašto adresus). Arbitražo teismo arbitrų bus (vienas arba trys). Arbitražo vieta – (mies-

*tas, valstybė). Arbitražiniame procese bus vartojama kalba. Ginčui taikytina (valstybė) materialinė teisė.“*⁹

Net ir tais atvejais, kai ginčo šalys tipinės arbitražo išlygos nepasirinko, arbitražo vieta gali būti nurodyta vienu žodžiu. Pavyzdžiui, žinomas teismų praktikos atvejis, kai teismas arbitražiniu susitarimu pripažino du žodžius – „*Arbitražas: Hamburgas*“. Vokietijos teismas šiuo atveju pripažino, kad šalys sudarė arbitražinį susitarimą, o arbitražo vieta pasirinko Hamburgą, Vokietiją¹⁰.

Arbitražo ir teismų praktika rodo, kad dažniausiai ginčo šalys kaip arbitražo vietą nurodo konkretų miestą – Paryžių, Londoną, Niujorką, Stokholmą ir kt. Unitarinės valstybės, kurioje galioja viena teisės sistema, valstybės miesto nurodymas tuo pačiu reiškia, kad arbitražo vieta yra atitinkama valstybė. Jeigu valstybė yra federacinė ir turi kelias skirtingas teisės sistemas, tai konkretaus miesto nurodymas tuo pačiu reikš ir atitinkamos teisės sistemos pasirinkimą. Todėl ginčo šalys, arbitražo vieta pasirinkdamos federacinę valstybę, turi atkreipti dėmesį į šią aplinkybę. Pavyzdžiui, jeigu šalys arbitražo vieta pasirenka Edinburgą, tai reiškia, kad arbitražo vieta bus Škotija. O Škotija turi skirtingą nuo Anglijos teisės sistemą, įskaitant 2010 m. Škotijos arbitražo įstatymą. Todėl tokiu atveju Anglijos 1996 m. Arbitražo įstatymas nebus taikomas.

Jeigu ginčo šalys arbitražo vietos arbitražiniame susitarime nenumatė, taikomi naciona-

⁵ 2021 *International Arbitration Survey: Adapting Arbitration to a Changing World*, p. 20. Interaktyvus. Prieiga per internetą <http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/LON0320037-QMUL-International-Arbitration-Survey-2021_19_WEB.pdf>/ [žiūrėta 2021-07-15].

⁶ Pietro Ortolani. *Place of Arbitration // UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. A Commentary*. Edited by Ilias Bantekas, Pietro Ortolani, Manuel A. Gómez, Michael Polkinghorne. Cambridge: Cambridge University Press, 2020, p. 565.

⁷ *Limits to Party Autonomy in International Commercial Arbitration*. Edited by Franco Ferrari. New York: Juris Publishing, 2016, p. xvii–xviii.

⁸ Reikia pažymėti, kad yra pavienių atvejų, kai šalių laisvė pasirinkti arbitražo vietą yra šiek tiek ribojama. Tokio atvejo pavyzdys gali būti 1978 m. kovo 30 d. Jungtinių Tautų krovinių vežimo jūra konvencijos (Hamburgo taisyklių) 22(3) str., kuriame numatoma, kad arbitražo vieta nustatoma ieškovo pasirinkimu arba atsakovo verslo vietoje, arba sutarties sudarymo vietoje, arba krovinio pakrovimo ar iškrovimo uosto buvimo vietoje, arba bet kurioje kitoje vietoje, kuri tuo tikslu nustatyta arbitražiniame susitarime. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <https://unctad.org/system/files/official-document/aconf89d13_en.pdf> [žiūrėta 2021-07-14].

⁹ Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://www.arbitrazas.lt/arbitrazine-istryga.htm>>, [žiūrėta 2021-07-14].

¹⁰ Pietro Ortolani, op. cit., p. 572.

linėje teisėje ar institucinio arbitražo taisyklėse (reglamentuose) numatyti fakultatyvūs kriterijai, pagal kuriuos nustatoma arbitražo vieta.

Tiek kiekvieną sudarytą sutartį, tiek ir arbitražinį susitarimą šalys turi teisę pakeisti. Ginčo šalys gali pakeisti arbitražiniame susitarime numatytą arbitražo vietą net ir prasidėjus arbitražo procesui. Tačiau bet kuriuo atveju gali būti tik viena arbitražo vieta¹¹. Antra vertus, net jeigu arbitražiniame susitarime ginčo šalys ir neaptarė arbitražo vietos, tą jos gali padaryti kilus ginčui, t. y. gali papildyti arbitražinį susitarimą nuoroda į arbitražo vietą, arbitražo praktikoje tai nėra retas atvejis¹². Tačiau, be abejo, rekomenduojama arbitražo vietą pasirinkti arbitražiniame susitarime iš anksto, nes nėra garantijų, kad šalims pavyks susitarti dėl arbitražo vietos kilus ginčui. Kai kurių nuolatinių arbitražo institucijų taisyklėse (reglamentuose) specialiai nurodoma, kad nesant arbitražiniame susitarime nuorodos į arbitražo vietą, šalys, prasidėjus arbitražo procesui, gali teikti pasiūlymų dėl arbitražo vietos. Pavyzdžiui, Tarptautinių prekybos rūmų Tarptautinio arbitražo taisyklių 4(3)(h) ir 5(1)(f) straipsniuose numatyta, kad ieškovas pranešime apie arbitražą, o atsakovas – atsiliepime gali nurodyti savo pageidavimus ir pasiūlymus dėl arbitražo vietos¹³.

Be to, arbitražiniame susitarime arbitražo vieta gali būti nurodyta netiesiogiai, t. y. neminint jokios geografinės vietos. Pavyzdžiui, ginčo šalys gali susitarti, kad *arbitražo vieta bus atsakovo buveinės vieta*. Tokiu atveju, kol ginčo nekils, nebus aišku, kuri arbitražinio susitarimo šalis bus atsakovas. Be to, iki kylant ginčui, šalių buveinės vieta gali pasikeisti. Tokiu atveju konkreti arbitražo vieta paaiškės tik kilus ginčui.

Taip pat remiantis KAĮ 4 straipsnio 1 dalimi ginčo šalims leidžiama susitarti, kad nustatyti arbitražo vietą jos paveda trečiajam asmeniui, pavyzdžiui, nuolatinei arbitražo institucijai.

Ta aplinkybė, kad arbitražiniame susitarime arbitražo vieta nėra aiškiai įvardyta, dar nereikia, jog nėra šalių susitarimo dėl arbitražo vietos. Reikia turėti omenyje, kad remiantis CK 6.196 straipsniu pripažįstamos ir numanomos sutarties sąlygos. Todėl aiškinant arbitražinį susitarimą gali būti daroma išvada, kad arbitražo vietą nustato numanoma arbitražinio susitarimo sąlyga. Pavyzdžiui, teismų praktikoje žinoma atvejų, kai ginčo šalims (Vokietijos ir Italijos įmonėms) pasirinkus Vokietijos teisę kaip ginčo santykiui taikytiną materialinę teisę, prievolės vykdymo vietai esant Vokietijoje ir vokiečių kalba sudarytai sutarčiai, kurioje sutarties kaina buvo nurodyta Vokietijos nacionaline valiuta, Vokietijos teismas pripažino, kad arbitražo vieta buvo Vokietija¹⁴.

Arbitražo vietos teisinė reikšmė yra labai didelė. Pirma, arbitražo vieta lemia arbitražui taikytiną proceso teisę – *lex arbitri*. Nepaisant vadinamosios delokalizacijos doktrinos, kuri teigia, kad arbitražo procesas neturi paklusti jokios valstybės nacionalinei teisei¹⁵, vis dėlto vyraujančioji doktrina yra vadinamoji teritorinė doktrina, pagal kurią, arbitražo procesas turi vykti pagal arbitražo vietos proceso teisę. Kitaip tariant, arbitražo proceso teisė yra arbitražo vietos teisė – *lex arbitri* yra *lex loci arbitri*. Tai reiškia, kad arbitražo vietos nacionalinės teisės imperatyvios teisės normos bus privalomai taikomos nagrinėjant konkretų ginčą. Tokią išvadą leidžia daryti visų pirma Jungtinių Tautų 1958 m. Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo (toliau – Niujorko

¹¹ Gary B. Born, op. cit., p. 1664.

¹² Pietro Ortolani, op. cit., p. 573.

¹³ ICC Arbitration Rules 2017 and 2021 compared version. Interaktyvus. Prieiga per internetą: < <https://iccwbo.org/publication/icc-arbitration-rules-2017-and-2021-compared-version/> > [žiūrėta 2021-07-14].

¹⁴ LOUT Case 439. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V03/846/34/PDF/V0384634.pdf?OpenElement> [žiūrėta 2021-07-14].

¹⁵ D. Janićijević. Delocalization in International Commercial Arbitration // *Facta Universitatis. Law and Politics*, 2005, Vol. 3, No1, p. 63–71.

konvencija) V(1)(d) ir V(1)(e) straipsniai, kuriuose tiek arbitražo procedūra, tiek ir arbitražo teismo sprendimo panaikinimo galimybė aiškiai siejama su arbitražo vietos valstybe ir jos teise. Šią doktriną aiškiai įtvirtina ir KAĮ 2 straipsnio 1 dalis, joje numatoma, kad „*neatsižvelgiant į ginčo šalių pilietybę ar nacionalinę priklausomybę ir į tai, ar ginčo šalys yra fiziniai ar juridiniai asmenys, taip pat į tai, ar arbitražo procesą organizuoja nuolatinė arbitražo institucija, ar vyksta ad hoc arbitražas, šis įstatymas taikomas arbitražui, kurio vieta yra Lietuvos Respublikos teritorijoje*“. Taigi, jeigu šalys arbitražiniame susitarime numatė, kad arbitražo vieta yra Lietuva, tai jos savo susitarimu nebegalės pakeisti Lietuvos teisės imperatyvių teisės normų, reglamentuojančių su arbitražu susijusius klausimus. Pavyzdžiui, šalys negali pakeisti KAĮ 9 straipsnio, kuris nustato, kokiais atvejais ir kokia apimtimi Vilniaus apygardos teismas teikia pagalbą nagrinėjant ginčą arbitražu. Be to, bus taikomos arbitražo vietos imperatyvios teisės normos, susijusios su reikalavimais asmenims, norintiems būti arbitrais¹⁶, normos, reglamentuojančios arbitrų nešališkumą ir nepriklausomumą, jų skyrimą, nušalinimą, kompetencijos-kompetencijos doktriną, terminus, konfidencialumą, įrodymų rinkimą, arbitražo sprendimo formą ir turinį, atstovavimą ir kt.

Antra, arbitražo vieta taip pat lemia arbitražo ir valstybės teismų santykį. Būtent arbitražo vietos teisė atsako į klausimą, ar teiks arbitražo vietos valstybės teismai pagalbą nagrinėjant ginčą arbitražu ir jeigu taip, tai kokią. Pavyzdžiui, ar valstybės teismas turės jurisdikciją sprendžiant arbitrų paskyrimo, nušalinimo klausimus, ar valstybės teismai galės taikyti laikinąsias apsaugos priemones, ar teiks pagalbą renkant įrodymus ir pan.¹⁷ Taigi šiame straipsnyje aptariama Lietuvos apeliacinio teismo nutartis

reikšminga ne tik sprendžiant arbitražo teismo sprendimo panaikinimo klausimą, bet ir kitus su arbitražu susijusius klausimus. Antai tik esant arbitražo vietai Lietuvoje Lietuvos teismai turės kompetenciją paskirti arbitrus (KAĮ 14 str.), spręsti arbitrų nušalinimo (KAĮ 16 str.), arbitrų įgaliojimų nutraukimo (KAĮ 17 str.) klausimus, išduoti vykdomąjį raštą vykdyti vietos arbitražo teismo nutartis dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo (KAĮ 25 str.), spręsti laikinųjų apsaugos priemonių taikymo ir įrodymų užtikrinimo klausimus (KAĮ 27 str.), apklausti liudytojus (KAĮ 36 str.), rinkti įrodymus (KAĮ 38 str.), išduoti vykdomąjį raštą vykdyti vietos arbitražo teismo sprendimą (KAĮ 41 str.).

Trečia, arbitražo vieta lemia, ar arbitražo teismo sprendimas bus laikomas vietos arbitražo teismo, ar užsienio arbitražo teismo sprendimu. Kartu tai reiškia ne ką kita, o tai, kokia valstybės vykdoma arbitražo teismo sprendimų kontrolės forma bus taikoma – arbitražo teismo sprendimo panaikinimas ar jo pripažinimas. Kitaip tariant, arbitražo vieta lemia, bus ar nebus taikoma Niujorko konvencija. Šios konvencijos I(1) straipsnyje numatyta, kad ši konvencija taikoma pripažinti ir vykdyti arbitražų sprendimus, padarytus kitos valstybės teritorijoje, o ne tos valstybės, kurios prašoma pripažinti ir vykdyti tokius sprendimus. Taigi, jeigu arbitražo vieta buvo Lietuvoje, tai tokio arbitražo teismo sprendimo pripažinti Lietuvoje pagal Niujorko konvenciją nereikės. Tačiau panaikinti tokį arbitražo teismo sprendimą bus galima kreiptis su skundu į Lietuvos apeliacinį teismą KAĮ 50 straipsnyje nustatyta tvarka ir pagrindais. Šis aspektas yra itin svarbus, nes nepripažinimo pagrindus nustato Niujorko konvencija, todėl, jeigu valstybė yra šios konvencijos dalyvė, ji negali atsisakyti pripažinti užsienio arbitražo teismo sprendimo konvencijoje nenumatytais pagrindais. Tuo

¹⁶ Pavyzdžiui, jeigu arbitražo vieta būtų norima pasirinkti Latviją, tai reikia turėti omenyje, kad pagal Latvijos 2014 m. spalio 1 d. Arbitražo įstatymo 14 str. arbitrais gali būti tik nepriekaištingos reputacijos asmenys, turintys teisininko išsimokslinimą, 3 metų praktinio darbo patirtį ir kurie ne daugiau kaip prieš 5 metus nebuvo pripažinti bankrutavusiai: Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://likumi.lv/ta/en/en/id/269189-arbitration-law>>. [žiūrėta 2021-07-14].

¹⁷ Jörg Risse. *Place of Arbitration // Arbitration in Germany. The Model Law in Practice*. Edited by Karl-Heinz Böckstiegel, Stefan Michael Kröll, Patricia Nacimiento. The Hague: Kluwer Law International, 2008, p. 732–736.

tarpu vidaus arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindus nustato nacionalinė teisė. Lietuvoje arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ir nepripažinimo pagrindai iš esmės sutampa, tačiau yra valstybių, kurios savo nacionalinėje teisėje nustato daugiau panaikinimo pagrindų nei yra nepripažinimo pagrindų Niujorko konvencijoje. Pavyzdžiui, Belgijos teismo proceso kodekso 1717 straipsnyje numatyta, kad arbitražo teismo sprendimas, be kitų šiame straipsnyje numatytų pagrindų, gali būti panaikintas ir dėl to, kad jis nemotyvuotas, taip pat jeigu buvo priimtas naudojant apgaulę¹⁸. Pagal Švedijos 2019 m. arbitražo įstatymo 34(2) straipsnį, arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas, jeigu jis buvo priimtas praleidus šalių nustatytą bylos išnagrinėjimo terminą¹⁹. Turkijos 2001 m. liepos 21 d. tarptautinio komercinio arbitražo įstatyme numatoma, kad arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas, jeigu jis buvo priimtas praleidus nustatytą sprendimo priėmimo terminą²⁰. Remiantis Rumunijos CPK 592 traipsniu, arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas, jeigu buvo priimtas praleidus 6 mėnesių priėmimo terminą, taip pat jeigu jame nenurodyta motyvų, priėmimo data ar vieta²¹.

Arbitražo vieta taip pat lemia, ar reikės pripažinti arbitražo teismo nutartį dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo. Jeigu arbitražo vieta yra Lietuvoje ir arbitražo teismas pritaikė laikinąsias apsaugos priemones, tai tokių arbitražo teismo nutarčių pripažinti nereikia ir dėl jų vykdymo iš karto galima kreiptis į teismą dėl vykdomojo rašto išdavimo (KAĮ 25 str.).

Tuo tarpu užsienio arbitražo teismo nutartys dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo Lietuvos bus vykdomos tik po to, kai jos bus Lietuvoje pripažintos (KAĮ 26 str.).

Ketvirta, arbitražo vietos teisė lemia arbitražo teismo (arbitrų) galias, t. y. teises ir pareigas. Pavyzdžiui, arbitražo vietos teisė lemia, ar arbitrai gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones, o jeigu taip, tai kokias.

Penkta, daugelio valstybių tarptautinė privatinė teisė numato, kad ginčo šalims nepasirinkus arbitražiniam susitarimui taikytinos teisės, taikoma arbitražo vietos valstybės teisė²². Pagal Lietuvos CK 1.37 straipsnio 7 dalį arbitražo vieta taip pat numatoma kaip vienas iš alternatyvių arbitražiniam susitarimui taikytinos teisės nustatymo kriterijų. Taigi, šalims nepasirinkus arbitražiniam susitarimui taikytinos teisės, būtent arbitražo vietos valstybės nacionalinė teisė lems, ar arbitražinis susitarimas galios, ar ne formos ir turinio požiūriu, pagal šią teisę taip pat bus sprendžiami arbitražinio susitarimo pasibaigimo, nutraukimo, aiškinimo ir kiti klausimai²³.

Pagalčiau, šešta, arbitražo vieta yra reikšminga ne tik teisiniu, bet ir praktiniu požiūriu. Juk atsižvelgiant į tai, kur bus arbitražo vieta, priklausys tiek laiko, tiek ir finansinės sąnaudos. Pavyzdžiui, jeigu arbitražo vieta bus pasirinkta ne šalių gyvenamosios (buveinės) vietos valstybėje, tai šalims teks vykti į atitinkamą užsienio valstybę, o tai reikš papildomas tiek laiko, tiek ir finansines sąnaudas (kelionės, nakvynės, maitinimo išlaidos). Jeigu arbitražo vieta yra ne šalių gyvenamosios (buveinės) vietos valstybėje, tai

¹⁸ *Arbitration in Belgium. A Practitioner's Guide*. Edited by Niusha Bassiri, Maud Piers. The Hague: Kluwer Law International, 2016, p. 15.

¹⁹ The Swedish Arbitration Act, 2019. Internatyvus. Prieiga per internetą: < https://sccinstitute.se/media/1773096/the-swedish-arbitration-act_1march2019_eng-2.pdf > [žiūrėta 2021-07-015].

²⁰ Internatyvus. Prieiga per internetą: < [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/3-634-848?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/3-634-848?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true) >, [žiūrėta 2021-07-14].

²¹ *Arbitration in Romania. A Practitioner's Guide*. Edited by Crenguta Leaua and Flavius A. Baias. The Hague: Kluwer Law International, 2016, p. 18.

²² Florian Quintard. *A global view of the law applicable to an arbitration agreement*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: < <https://www.pinsentmasons.com/out-law/analysis/a-global-view-law-applicable-arbitration-agreement> > [žiūrėta 2021-07-015].

²³ Amanda Nunes Sampaio. *The law governing the arbitration agreement: Why we need it and how to deal with it*. Interaktyvus. Prieiga per internetą: < <https://www.ibanet.org/article/699FD751-0BD4-4A15-BF84-E2542A8219C9> > [žiūrėta 2021-07-015].

šalims tenka samdyti arbitražo vietos užsienio valstybės advokatus, o jų honorarų dydžiai gali būti kur kas didesni negu šalių gyvenamosios (buveinės) vietos valstybėse. Kai arbitražo vieta užsienio valstybėje, taip pat susiduriama su skirtingų kalbų problema, tenka samdyti vertėjus, o tai vėl papildomos išlaidos. Net ir organizuojant arbitražo teismo posėdžius nuotoliniu būdu, arbitražo vieta gali sukelti praktinių sunkumų, pavyzdžiui, dėl ryšio kokybės skirtingose valstybėse, dėl skirtingų laiko juostų ir kt.

Be abejo, požiūris į arbitražo vietą, jos nustatymo kriterijus ne visada buvo vienodas. Pavyzdžiui, kai kurių valstybių teismų praktikoje pasitaikė atvejų, kai buvo reikalaujama, kad arbitražo vieta turėtų tam tikrų sąsajų su valstybe, kuri pasirinkta arbitražo vieta. Antai 2005 m. Švedijos apeliacinis teismas byloje *Titan Corporation v Alcatel CIT S.A.* atsisakė nagrinėti arbitražo teismo sprendimo panaikinimo klausimą, motyvuodamas tuo, kad byla neturi pakankamo ryšio su Švedija, todėl negalima pripažinti, kad arbitražo teismo sprendimas priimtas Švedijoje. Šis Švedijos apeliacinio teismo sprendimas buvo sukritikuotas tiek Švedijoje, tiek ir užsienyje. Esmė ta, kad šalys arbitražo vieta buvo pasirinkusios Stokholmą, arbitražo teismo sprendime kaip arbitražo vieta taip pat buvo nurodytas Stokholmas, nors bylą nagrinėjo arbitras iš Anglijos, bet jis rėmėsi Švedijos arbitražo teise, nepaisant to, kad posėdžiai vyko Paryžiuje²⁴. Dabartiniu metu Švedijoje pripažįstama, kad jeigu arbitražo vieta buvo Švedijoje, tai galima prašyti panaikinti tokį arbitražo teismo sprendimą Švedijos teismuose, nors ginčo šalys ar arbitražo teismas ir neturi jokių sąsajų su Švedija. Kitaip tariant, jeigu šalys arbitražiniame susitarime numatė, kad arbitražo vieta yra Stokholmas, tai jokios reikšmės neturi nei šalių nacionalinė priklausomybė (pi-

lietybė), nei arbitrų pilietybė, nei tai, kad ginčas niekaip nesusijęs su Švedija, nei ta aplinkybė, kad tam tikri procesiniai veiksmai bylos nagrinėjimo metu buvo atlikti ne Švedijos teritorijoje²⁵.

VEIKSNIAI, LEMIANTYŠ ARBITRAŽO VIETOS PASIRINKIMĄ

Tiek arbitražo, tiek ir teismų praktika patvirtina, kad absoliučioje daugumoje atvejų arbitražo vietą yra pasirinkusios ginčo šalys arbitražiniame susitarime. Tai iš dalies lemia ta aplinkybė, kad šalys dažnai į sutartis įtraukia nuolatinių arbitražo institucijų parengtas tipines išlygas, kuriose visada yra ir punktas apie arbitražo vietą²⁶. Vadinasi, labai svarbu, kad tiek šalys, tiek jų atstovai, pasirinkdami arbitražo vietą, vadovautųsi tam tikrais racionaliais kriterijais. 2006 m. atliktas tyrimas parodė, kad 29 proc. apklaustųjų pasirinkdami arbitražo vietą vadovavosi teisiniais veiksniais, t. y. jų pasirinkimą lėmė arbitražo vietos teisės sistema, jos kokybė. Teisės doktrinoje taip pat pripažįstama, kad dažniausiai arbitražo vietos pasirinkimą lemia būtent arbitražo vietos teisės sistemos kokybė. Paprastai kaip arbitražo vieta pasirenkama ta valstybė, kurios nacionalinė teisė yra itin palanki arbitražui, valstybė yra tarptautinių konvencijų arbitražo srityje dalyvė, jos nacionalinė teisė grindžiama tarptautiniais standartais, pavyzdžiui, UNCITRAL pavyzdiniu tarptautinio komercinio arbitražo įstatymu. Kitas svarbus arbitražo vietos pasirinkimo teisinis kriterijus yra atitinkamos valstybės teismų veikla. Arbitražo vieta paprastai pasirenkamos valstybės, kurių teismų sistema veikia efektyviai, teismų praktika yra palanki arbitražui, teismų procesai trunka trumpai, nėra arba nedidelės bylinėjimosi išlaidos valstybės teismuose, yra ribotas apeliacijų skaičius valstybės teismuose²⁷. Pavyzdžiui, pasirinkti arbitražo vieta Rusijos

²⁴ Kaj Hobér. *International Commercial Arbitration in Sweden*. Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 299–300.

²⁵ *Arbitration in Sweden. A Practitioner's Guide*, op. cit., p. 36, 272.

²⁶ Pavyzdžiui, 2006 m. atliktas tyrimas parodė, kad 48 proc. apklaustųjų nurodė, kad jie į sutartis įtraukia tipines arbitražines išlygas// *International Arbitration. Corporate Attitudes and Practices 2006*, p.11. Internatyvus. Prieiga per internetą < http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/IAstudy_2006.pdf > [žiūrėta 2021-07-15].

²⁷ Jean-François Poudret, Sébastien Besson. *Comparative Law of International Arbitration*, 2d ed. London: Sweet & Maxwell, 2007, p.148.

Federaciją yra rizikinga dėl kelių priežasčių. Pirmą, arbitražo teismo sprendimo panaikinimo klausimas gali būti sprendžiamas net tris kartus (pirmosios instancijos teisme, paskui – kasacine tvarka, o po to – dar ir priešišios tvarka). Antra, kreiptis dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo gali ne tik ginčo šalys, bet ir kiti suinteresuoti asmenys, taip pat ir prokuroras²⁸.

Tuo tarpu 25 proc. apklaustųjų vadovavosi grynai praktiniais sumetimais, pavyzdžiui, patogumui susisiekti, mokama kalba, kultūra, tinkamas organizacinis techninis aprūpinimas ir kt.²⁹ Pažymėtina, kad UNCITRAL pavyzdinio tarptautinio komercinio arbitražo įstatymo 20(1) straipsnyje numatoma, kad arbitražo teismas, nustatydamas arbitražo vietą tais atvejais, kai dėl jos ginčo šalys nėra susitarusios, turi atsižvelgti ne tik į bylos aplinkybes, bet ir į arbitražo vietos patogumą (angl. *convenience*) ginčo šalims.

2018 m. atliktas analogiškas tyrimas parodė, jog renkantis arbitražo vietą 14 proc. respondentų atsakė, kad jų pasirinkimą lėmė arbitražo vietos reputacija ir pripažinimas pasaulyje, 13 proc. – arbitražo vietos neutralumas ir nešališkumas, 12 proc. – arbitražo vietos nacionalinės teisės kokybė, 11 proc. – arbitražinio susitarimo ir arbitražo teismo sprendimo vykdymo privalomumas³⁰. Taigi, yra tendencija, kad arbitražo vietos pasirinkimą vis labiau lemia ne grynai praktiniai, o teisiniai veiksniai.

Be to, pastebima arbitražo vietos ir šalių pasirinktos ginčo santykiui taikytinos materialinės teisės koreliacija. Pavyzdžiui, 2010 m. atliktas tyrimas parodė, kad 40 proc. apklaustųjų buvo pasirinkę Anglijos teisę kaip ginčo santykiui taikytiną materialinę teisę. Atitinkamai 30 proc. apklaustųjų arbitražo vieta buvo pasirinkę Lon-

doną³¹. Institucinio arbitražo atveju taip pat yra pasirinktos nuolatinės arbitražo institucijos ir arbitražo vietos ryšys – dažnai arbitražo vietą lemia šalių pasirinkta nuolatinė arbitražo institucija, kuri administruos ginčo nagrinėjimą arbitražu. Pavyzdžiui, 2021 m. atliktas tyrimas parodė, kad 57 proc. apklaustųjų buvo pasirinkę ICC Tarptautinį arbitražo teismą kaip nuolatinę arbitražo instituciją, o Paryžių kaip arbitražo vietą buvo pasirinkę 35 proc. apklaustųjų. Londono tarptautinio arbitražo teismą kaip nuolatinę arbitražo instituciją buvo pasirinkę 19 proc. apklaustųjų, o Londoną kaip arbitražo vietą – 54 proc. apklaustųjų, Stokholmo arbitražo institutą buvo pasirinkę 7 proc. apklaustųjų ir Stokholmą kaip arbitražo vietą – atitinkamai 6 proc. apklaustųjų³².

Be to, arbitražo vietos pasirinkimą lemia ir kiti veiksniai, kaip antai ginčo šalių vidaus teisininkų arba ginčų šalių advokatų patarimai. Nepaskutinę reikšmę pasirenkant arbitražo vietą turi ir ginčo šalių nelygiavertė derybinė padėtis. Pavyzdžiui, derantis įmonei iš ekonomiškai išsivysčiusios valstybės su kontrahentu iš ekonomiškai besivystančios valstybės, mažai tikėtina, kad arbitražo vieta bus pasirinkta pastaroji valstybė. Antai net Lietuvos Respublika nesugeba išsiderėti, kad arbitražo vieta būtų Lietuvoje – beveik visose komercinio arbitražo bylose, kuriose kaip ginčo šalis buvo Lietuvos Respublika, arbitražo vieta buvo ne Lietuvoje.

TEISMO MOTYVŲ VERTINIMAS

Analizuojama Lietuvos apeliacinio teismo nutartis yra įdomi ne tik teisės aiškinimo ir taikymo požiūriu, bet ir logikos požiūriu. O būtent – kaip remiantis teisingomis prielaidomis, galima padaryti klaidingą išvadą, arba kaip vadinamasis

²⁸ Сковрцов, О. Ю. *Арбитраж (третейское разбирательство) в Российской Федерации*. Москва: Юрайт, 2019, с. 239.

²⁹ *International Arbitration. Corporate Attitudes and Practices 2006*, p. 15. Internatyvus. Prieiga per internetą <http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/IAstudy_2006.pdf> [žiūrėta 2021-07-15].

³⁰ *2018 International Arbitration Survey: The Evolution of International Arbitration*, p. 10–11. Interaktyvus. Prieiga per internetą <<http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2018>> [žiūrėta 2021-07-15].

³¹ *2010 Choices in International Arbitration*, p. 14, 19. Internatyvus. Prieiga per internetą: <http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2010/> [žiūrėta 2021-07-15].

³² *2021 International Arbitration Survey: Adapting Arbitration to a Changing World*, p. 6–10. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2021-international-arbitration-survey/>> [žiūrėta 2021-07-15].

minties šuolis³³ veda prie mąstymo klaidingo rezultato. Visų pirma teismas yra visiškai teisus, pacituodamas KAI, kuriame aiškiai daromas skirtumas tarp arbitražo vietos ir arbitražinio nagrinėjimo vietos. Tačiau toliau teismas padarė kelias tiek teisines, tiek ir logines klaidas. Pirma, teismas padarė visiškai nepagrįstą išvadą, kad šiuo konkrečiu atveju šalys arbitražiniame susitarime nenumatė arbitražo vietos. Priešingai – arbitražinėje išlygoje buvo aiškiai nurodyta – „*arbitražo vieta yra Vilnius*“. Teismas neturi teisės ignoruoti šalių sudarytos sutarties, įskaitant arbitražinį susitarimą, nes priešingu atveju būtų paneigtas CK 6.156 straipsnyje įtvirtintas sutarties laisvės principas. Be to, arbitražinis susitarimas yra specifinė sutartis, kurią reglamentuoja ne tik nacionalinė, bet ir tarptautinė teisė. Niujorko konvencijos II(1) straipsnyje numatyta, kad „*kiekviena Susitariančioji valstybė pripažįsta rašytinį susitarimą, pagal kurį pusės pasižada perduoti arbitražui visus ar tam tikrus ginčus, kilusius arba galinčius kilti tarp jų dėl kurių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, galinčių būti arbitražo nagrinėjimo dalyku*“. Lietuva, ratifikuodama Niujorko konvenciją, taip pat įsipareigojo pripažinti arbitražinį susitarimą. Šalių sudaryto arbitražinio susitarimo pripažinimas reiškia, kad valstybė įsipareigoja pripažinti tiek patį jo faktą, tiek ir jo turinį, t. y. arbitražinio susitarimo sąlygas. Sutarties laisvės principas, kaip žinoma, apima tiek šalių teisę sudaryti sutartį, tiek ir jų teisę susitarti dėl sutarties turinio, t. y. sutarties sąlygų (CK 6.156, 6.196 str.). Todėl arbitražinio susitarimo šalių valios, išreikštos susitarime, nepaisymas kartu reiškia ir Niujorko konvencijos II(1) straipsnio pažeidimą.

Antra, Lietuvos apeliacinis teismas akivaizdžiai supainiojo arbitražo teismo ir nuolatinės arbitražo institucijos sąvokas. KAI 3 straipsnio 7 dalyje arbitražo teismas apibrėžiamas kaip „*arbitras ar arbitrų kolegija, sprendžiantys arbi-*

tražo bylą“. Tuo tarpu KAI 3 straipsnio 12 dalyje nuolatinė arbitražo institucija apibrėžiama kaip „*nuolatos arbitražą organizuojantis ir administruojantis viešasis juridinis asmuo*“. Be to, pagal KAI 5 straipsnį nuolatinė arbitražo institucija pati niekada arbitražo bylų nesprenžia, t. y. nuolatinė arbitražo institucija nėra arbitražo teismas. Todėl šalių nuoroda į nuolatinę arbitražo instituciją jokių būdu nereiškia, kad šalys arbitražo vieta pasirinko nuolatinės arbitražo institucijos buveinės vietos valstybę. Taigi, vien ta aplinkybė, kad analizuojamos bylos šalys pasirinko nuolatinę arbitražo instituciją Tarpautinių prekybos rūmų Tarptautinio arbitražo teismą, kurio buveinė yra Prancūzijoje (Paryžiuje)³⁴, jokių būdu nereiškia, kad šalys arbitražo vieta taip pat pasirinko Prancūziją. Be to, Tarpautinių prekybos rūmų Tarptautinio arbitražo teismo 2021 m. arbitražo taisyklių 18 straipsnyje³⁵ numatoma, kad arbitražo vietą nustato teismas, t. y. nuolatinė arbitražo institucija, tik tuo atveju, jeigu arbitražo vietos nėra pasirinkusios ginčo šalys. Kaip minėta, šiuo atveju ginčo šalys Vilnių kaip arbitražo vietą buvo pasirinkusios arbitražiniame susitarime iš anksto. Todėl nuolatinė arbitražo institucija jos ir negalėjo keisti. Net jeigu šalys ir nebūtų pasirinkusios arbitražo vietos, labai tikėtina, kad nuolatinė arbitražo institucija arbitražo vieta taip pat būtų nustaciusi Vilnių, o ne Paryžių, atsižvelgdama į šalių buveinės vietą ir gyvenamąją vietą, taikytiną teisę ir kitas reikšmingas aplinkybes.

Trečia, teismas klaidingai aiškino KAI 3 straipsnio 8 dalį, teigdamas, kad *arbitražo vieta yra teisinė sąvoka, siejama su arbitražo institucijos ar arbitro vieta*, t. y. sutapatino arbitražo vietą su nuolatinės arbitražo institucijos buveinės vieta. Kaip minėta, aplinkybė, kad ginčo šalys kaip nuolatinę arbitražo instituciją, administruosiančią ginčo sprendimą arbitražu, pasirinko Tarpautinių prekybos rūmų Tarptautinį arbitražo teismą, kurio

³³ Eugenia Cheng. *Logikos menas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2019, p. 59–60.

³⁴ Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/icc-international-court-arbitration/>> [žiūrėta 2021-07-26].

³⁵ Interaktyvus. Prieiga per internetą: <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/#article_18> [žiūrėta 2021-07-26].

buveinė yra Paryžiuje, jokių būdu nereiškia, kad šalis automatiškai Paryžių (Prancūziją) pasirinko kaip arbitražo vietą. Atvirkščiai – šalis arbitražiniame susitarime aiškiai susitarė, kad arbitražo vieta – Vilnius. Antra vertus, KAI 3 straipsnio 8 dalyje prioritetas, sprendžiant arbitražo vietos klausimą, aiškiai suteikiamas arbitražiniam susitarimui, nes ši teisės norma arbitražo vieta pirmiausiai laiko *arbitražiniame susitarime nurodytą vietą*, kas ir buvo aptariamoms bylos atveju. KAI 3 straipsnio 8 dalyje įtvirtinti fakultatyvūs arbitražo vietos nustatymo kriterijai taikomi tik tada, kai ginčo šalis arbitražiniame susitarime neaptarė arbitražo vietos. Kadangi nagrinėjamos bylos šalis arbitražo vietą buvo pasirinkusios Vilniuje, tai alternatyvių kriterijų taikyti šiuo atveju apskritai nebuvo reikalinga. Kaip minėta, nors ir yra ryšys tarp arbitražo vietos ir šalių pasirinktos nuolatinės arbitražo institucijos, bet ne visada arbitražo vieta sutampa su šalių pasirinktos nuolatinės arbitražo institucijos buveinės vieta. Pavyzdžiui, minėtos 2021 m. apklausos rezultatai rodo, kad 57 proc. apklaustųjų buvo pasirinkę Tarptautinių prekybos rūmų Tarptautinį arbitražo teismą kaip nuolatinę arbitražo instituciją, tačiau Paryžių kaip arbitražo vietą buvo pasirinkę tik 35 proc. apklaustųjų. Vadinasi, likusiais 22 proc. atveju arbitražo vieta buvo ne Paryžius (Prancūzija). Lygiai taip pat ginčo šalių pasirinkimas Vilniaus komercinio arbitražo teismo, kaip nuolatinės arbitražo institucijos, automatiškai nereiškia, kad šalis pasirinko Vilnių arbitražo vietą. Šalis arbitražo vieta gali pasirinkti visiškai kitą valstybę. Arba ginčo šalims pasirinkus Stokholmo arbitražo institutą kaip nuolatinę arbitražo instituciją, šalis arbitražo vieta gali pasirinkti Vilnių, o ne Stokholmą.

Galiausiai remiantis KAI 3 straipsnio 8 dalimi arbitražo vieta susiejama su nuolatinės arbitražo institucijos buveinės vieta tik tol, kol arbitražo vietos nenustato arbitražo teismas. Tai reiškia, kad, suformavus arbitražo teismą, arbitražo vietos nustatymas, nesant šalių susitarimo,

yra išimtinė arbitražo teismo kompetencija. Todėl arbitražo teismas arbitražo vieta gali nustatyti ir ne nuolatinės arbitražo institucijos buveinės vietą. Taip pat reikia turėti omenyje, kad pagal KAI 46 straipsnio 3 dalį arbitražo teismo sprendime turi būti nurodyta jo priėmimo vieta. O arbitražo sprendimo priėmimo vietą lemia būtent arbitražo vieta. Taigi, jeigu arbitražo teismo sprendime jo priėmimo vieta yra nurodytas Vilnius, vadinasi, arbitražo vieta buvo Vilnius (Lietuva) ir tokio sprendimo negalima laikyti užsienio arbitražo teismo sprendimu. KAI 3 straipsnio 15 dalyje aiškiai apibrėžiama, kokie sprendimai laikomi užsienio arbitražo teismo sprendimais – tai arbitražo teismo sprendimai, priimti arbitražo byloje, kai arbitražo vieta buvo ne Lietuvos Respublikoje. Todėl KAI 51 straipsnio 1 dalyje ir nustatyta, kad pagal Niujorko konvenciją yra pripažįstami tik ne Lietuvoje priimti arbitražo teismų sprendimai.

Pritariantys komentuojamai Lietuvos apeliacinio teismo nutarčiai galėtų teigti, kad Lietuvos apeliaciniam teismui atsakius jurisdikcijos, atsakovas gali kreiptis su prašymu panaikinti arbitražo teismo sprendimą į Prancūzijos teismą. Deja, toks teiginys būtų klaidingas. Prancūzijos CPK 1518 straipsnyje aiškiai nurodoma, kad Prancūzijos teismai yra kompetentingi spresti arbitražo teismo sprendimų panaikinimo klausimą tik tuo atveju, jeigu sprendimas buvo priimtas Prancūzijoje, t. y. jeigu arbitražo vieta buvo Prancūzijoje³⁶. Taigi, atsakovą Prancūzijoje ištiktų tokia pat nesėkmė kaip ir Lietuvoje – Prancūzijos teismas pareikštų, kad jis neturi jurisdikcijos nagrinėti arbitražo sprendimo panaikinimo klausimo, nes arbitražo vieta buvo ne Prancūzijoje, o Lietuvoje, todėl toks arbitražo sprendimas Prancūzijoje laikomas užsienio arbitražo sprendimu. Vadinasi, Lietuvos apeliacinis teismas sukūrė *circulus vitiosus* (užburto rato) situaciją, kai ginčo šalis apskritai neteko galimybės pasinaudoti savo teise prašyti panaikinti arbitražo teismo sprendimą.

³⁶ *Code of Civil Procedure of France*. Internatyvus.Prieiga per internetą: < <http://www.parisarbitration.com/wp-content/uploads/2014/02/French-Law-on-Arbitration.pdf>>. [žiūrėta 2021-07-15].

Aptariama situacija gal ir nebūtų susidariusi, jeigu ne viena teismų praktikoje susiklosčiusi aplinkybė, tapusi savitu papročiu. Omenyje turima tiek Lietuvos apeliacinio teismo, tiek ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kai, sprendžiant arbitražo teismo sprendimo panaikinimo klausimą, teismas iš nuolatinės arbitražo institucijos išsireikalauja arbitražo bylos medžiagą. Tačiau nei KAĮ, nei CPK nenumatyta, kad sprendžiant arbitražo teismo sprendimo panaikinimo klausimą iš nuolatinės arbitražo institucijos turi būti išsireikalauta arbitražo bylos medžiaga. Kitaip tariant, tokiems Lietuvos apeliacinio teismo ar Lietuvos Aukščiausiojo Teismo reikalavimams teisinio pagrindo nėra. Galbūt teismai vadovaujasi CPK 317 straipsnio 2 dalies ir 350 straipsnio 6 dalies normomis, bet šiomis normomis reglamentuojamas apeliacinis ir kasacinis procesas, o ne arbitražo teismo sprendimų panaikinimas. Be to, apeliacijos atveju peržiūrima tiek teisinė, tiek faktinė bylos medžiaga, o kasacinio proceso atveju – teisinė bylos medžiaga. Tuo tarpu arbitražo teismo sprendimų panaikinimo procedūra nėra nei apeliacija, nei kasacija, t. y. nei faktinės, nei teisinės arbitražo bylos medžiagos peržiūra, ką ne kartą yra pripažinęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas³⁷. Šiuo atveju bylos nagrinėjimo dalyką sudaro KAĮ 50 straipsnyje numatytų pagrindų buvimo / nebuvimo nustatymas, o tam nustatyti nėra jokio reikalo reikalauti iš nuolatinės arbitražo institucijos pateikti visą arbitražo bylos medžiagą. Juolab kad šalis, prašanti panaikinti arbitražo teismo sprendimą, turi įrodyti KAĮ 50 straipsnyje numatytų pagrindų buvimą ir pateikti atitinkamus įrodymus. O didžioji tokių įrodymų dalis būtent ir yra pareiškėjo pateikiama arbitražo bylos medžiaga arba jos dalis, kuri ginčo šalims yra prieinama ir kurią jos neabejotinai turi. Tuo tarpu teismai, savo iniciatyva reikalaudami pateikti visą arbitražo bylos medžiagą, faktiškai atlieka įrodymų išreikalavimą, nors to ginčo šalys ir nereikalauja.

Remiantis tokia teismų „logika“ teismai turėtų iš nuolatinės arbitražo institucijos išsireikalauti bylą ir tuo atveju, jeigu sprendžiamas užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimas. Tačiau Niujorko konvencijos IV straipsnyje numatyta, kad su prašymu pripažinti užsienio arbitražo teismo sprendimą pateikiami reikiamai patvirtinti arbitražo teismo sprendimo ir arbitražinio susitarimo originalai arba jų nuorašai, taip pat jų vertimai. Lietuvos KAĮ 51 straipsnio 2 dalyje taip pat numatoma, kad prie prašymo pridedami prašomo pripažinti ar pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo teismo sprendimo ir arbitražinio susitarimo originalai arba tinkamai patvirtinti jų nuorašai bei jų vertimai į lietuvių kalbą. Taigi, nei tarptautinė, nei nacionalinė teisė nenumato, kad būtina išreikalauti visą arbitražo bylos medžiagą. Juolab kad kartais tą padaryti yra objektyviai neįmanoma. Pavyzdžiui, kai kurios institucinio arbitražo taisyklės (reglamentai) ar nuolatinės arbitražo institucijos vidaus taisyklės numato, kad ginčo šalies prašymu bylos medžiaga gali būti sunaikinama ir nuolatinė arbitražo institucija tokiu atveju saugos tik arbitražo teismo sprendimą. Antai bylos medžiagos sunaikinimo galimybė yra numatyta Tarptautinių prekybos rūmų Tarptautinio arbitražo teismo vidaus taisyklių 1 straipsnyje.

IŠVADOS

Aptariama byla leidžia padaryti kelias išvadas. Pirma, teismai privalo atidžiai skaityti arbitražinius susitarimus ir juos gerbti. Antra, nustatyti arbitražo vietą yra šalių teisė, ją teismai privalo gerbti. Trečia, nėra reikalaujama, kad arbitražo byla, ginčo šalys, arbitrai ar institucinio arbitražo atveju – nuolatinė arbitražo institucija turėtų kokį nors ryšį su valstybe, kurią šalys yra pasirinkusios arbitražo vieta. Ketvirta, teismai, sprenddami arbitražo teismo sprendimo panaikinimo klausimą, neturėtų savo iniciatyva reikalauti visos arbitražo bylos medžiagos iš nuolatinės arbitražo institucijos.

³⁷ Žr., pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 17 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-612/2004.